

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและปัญหา

ความเป็นมา¹

ประวัติความเป็นมาของเครื่องเงินไทยไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่าสืบทอดมาจากที่ใด สันนิษฐานได้จากหลักฐานที่ปรากฏดังนี้

เครื่องเงินนั้นมีผู้เชื่อว่า เรียกตามนามของเผ่าชนผู้ประดิษฐ์ขึ้นคือ "ไทยเงิน" ทางเชียงตุง และมีจำนวนหนึ่งอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เชียงใหม่ ประดิษฐ์เครื่องเงินเป็นอาชีพ ทำสืบทอดมาจนคนเท่าทุกวันนี้ยังทำกันอยู่ในหมู่บ้านที่เรียกว่า "บ้านเงิน" ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ในหนังสือ Aspects & Facets of Thailand ที่กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2501 กล่าวถึงเรื่องเครื่องเงินว่า เครื่องเงินเรียกตามชื่อของชนเผ่าหนึ่งในตอนเหนือของประเทศไทย พวกเหล่านี้เป็นเขลยที่ถูกกวาดต้อนมาเมื่อประมาณ 200 ปีก่อน โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ในขณะที่ดำรงตำแหน่งแม่ทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ เขลยเหล่านี้ได้ตั้งรกรากในเชียงใหม่ และถ่ายทอดวิชาหัตถกรรมนี้ให้ชาวเชียงใหม่ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของนางจันทร์เป็ง วิชยกุล อดีตช่างเครื่องเงินมีชื่อของจังหวัดเชียงใหม่ว่า ได้ทำเครื่องเงินมาตั้งแต่ยังจำความได้ โดยมีปู่และพ่อแม่ทำกันมานับ 3 ชั้นแล้ว พ่อแม่เล่าว่าอพยพมาจากเชียงตุง โดยถูกกวาดต้อนมาเป็นเขลยสงครามมากันเป็นพวก ๆ พวกช่างเครื่องเงินก็ทำเครื่องเงินเป็นอาชีพ พวกช่างเงินก็ทำเครื่องเงินเป็นอาชีพ เป็นอย่าง ๆ เป็นกลุ่ม ๆ ไป จากหลักฐานทางด้านเชียงตุง ปรากฏว่ามีบ้านจอมบถ ในเมืองเชียงตุง ทำเครื่องเงินกันทั้งหมู่บ้านและทำกันมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏว่าตั้งแต่เมื่อใด

จาก เอนไซโคลพีเดีย บริเตนิกา กล่าวว่าสันเป็นต้นตำรับทำเครื่องเงินมาเก่าแก่ ไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว และในสมัยต้นราชวงศ์เหม็ง ก็มีโรงงานทำเครื่องเงินหลาย

¹ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, กองแผนงาน "เครื่องเงิน" หน้า 5-9.

โรงงานทำอยู่ที่เมืองตาสึฟู ในยุนานและที่ตั้งเกีย

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วิชาการทำเครื่องเงินแพร่มาจากจีนลงมาทางใต้ทางหนึ่ง
ทางเชียงตุง เชียงรุ้ง (ไทยเขิน) แล้วเลยลงมาถึงเชียงใหม่

ข้อสังเกตเกี่ยวกับกรรมวิธีใช้ยางรัก สี ขาด มุก ทองคำเปลว หรือเงินเปลว
ไปตกแต่งภาชนะหรือวัตถุอื่นให้สำเร็จรูปและสวยงามนั้น ไม่ได้มีอยู่แต่การทำเครื่องเงินของ
จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ในประเทศไทยมีการใช้วิธี "ลงรักปิดทอง" มาแต่โบราณก่อนอายุ
เครื่องเงินของเชียงใหม่ แต่ไม่มีคำเรียกโดยเฉพาะ มีแต่คำแสดงวิธีการกระทำ เช่น
"คร่ำเงิน คร่ำทอง" และ "เดินทองล่องขาด" คำว่า "เครื่องเงิน" นี้เพิ่งมาเกิดทีหลัง

นายตรี อมาตยกุล กล่าวไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ศิลปกรรมไทยว่า การลงรักปิดทอง
น่าจะเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย พระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถครั้งสมัยสุโขทัย
เช่น พระพุทธชินราช และพระศรีศากยมุนี ก็มีการปิดทองกันแล้ว และตกมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา
เข้าใจว่าคงจะทำเครื่องรักได้ดีแล้ว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สันนิษฐานได้ว่า ไทยคงได้วิชาทำเครื่องรักมา
จากจีน ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยครั้งพระเจ้ารามาเจ้าแห่งมหาราช พร้อม ๆ กับได้วิชาการทำถ้วย
ชามและวิชาการทำกระเบื้องเคลือบ สำหรับมุ่งหลังคาตามแบบของจีน เมื่อครั้งมีการเจริญ
สัมพันธ์ไมตรีกับประเทศจีนโดยมีการส่งราชทูตไปถึง 2 ครั้งในสมัยของกษัตริย์

การลงรักปิดทองทางสุโขทัยใช้กับวัตถุใหญ่ ๆ เช่น พระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นของ
สำคัญของสูง ไม่ใช้กับเครื่องใช้ประจำครอบครัวทั่วไป จึงไม่ทำเครื่องลงรักอย่างแพร่หลาย
ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วิชาลงรักปิดทอง ทำสีและประดับมุก ได้
เจริญก้าวหน้ารุ่งโรจน์มาก ดังจะเห็นได้จากลวดลายบานประตูหน้าต่าง พระอุโบสถ วิหาร
อารามต่าง ๆ และพระแท่นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ สำหรับการปิดทองประดับมุกไม่ได้ทำ
เป็นสิ่งของเครื่องใช้ประจำครอบครัวทั่วไป จะใช้สำหรับของที่เคารพ ของศักดิ์สิทธิ์ และ
เครื่องใช้ของพระมหากษัตริย์เท่านั้น จึงไม่เห็นเครื่องใช้ลงรัก ปิดทอง แพร่หลายอยู่ตามบ้าน
ต่าง ๆ จะมีบ้างก็เป็นของเก่าในเวลานี้ก็เป็นส่วนน้อยและจัดว่าเป็นของสูง มีพานแว่นฟ้า และ
ตะลุ่ม เป็นต้น และคงเป็นด้วยเหตุนี้เองทางภาคกลางจึงไม่มีคำเรียกชื่อเฉพาะเหมือนกับคำว่า
เครื่องเงินของเชียงใหม่ เมื่อเครื่องเงินแพร่ออกจากเชียงใหม่ลงมา คนทั้งหลายก็ยอมรับใช้
กันทั่วไป และเข้าใจความหมายของคำว่า "เครื่องเงิน"

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การทำเครื่องเขินนั้นมีที่มาคนละทาง และมาภายหลังการลงรักปิดทองของทางลู่โยทัยหลายร้อยปี แต่ทางลู่โยทัยใช้เฉพาะกับวัตถุใหญ่ ๆ เช่น พระพุทธรูป ซึ่งถือว่าเป็นของสูงและสำคัญด้วย ไม่ใช่กับเครื่องใช้ประจำครอบครัวทั่วไป

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ คนไทยส่วนมากเข้าใจว่าไทยได้วิद्याการทำเครื่องเขินมาจากพม่าที่จริงแล้วพม่าได้วิद्याทำเครื่องเขินจากไทย เอกสารที่เป็นหลักฐาน เช่น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ในเรื่องเที่ยวเมืองพม่า พ.ศ. 2478 ว่า "ได้ความรู้แปลกในทางโบราณคดีเนื่องด้วยเรื่องของสงครามในเมืองพม่าอย่างหนึ่ง จะกล่าวไว้ตรงนี้ด้วย สัมผัสได้เห็นหนังสือพงศาวดารพม่าฉบับหนึ่งว่า วิद्याทำของลงรักนั้นพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ไปจากเมืองไทย ถ้าจริงดังนั้นก็ถึงสันนิษฐานว่าครั้งนั้นได้ไปแต่วิธีทำรัก "น้ำเกลี้ยง" กับทำ "ลายรดน้ำ" ซึ่งเมืองพม่าทำเช่นนั้นแต่โบราณ แต่วิธีขุดพื้นรักลงไปเป็นรูปภาพและลวดลายต่าง ๆ พวกช่างชาวเมืองพุกาม บอกสั้นว่า เพิ่งได้วิธีไปจากเมืองเชียงใหม่ เมื่อขึ้นหลัง"

นอกจากไปทางพม่าแล้ว วิธีทำเครื่องเขินไทยยังแพร่หลายไปถึงประเทศญี่ปุ่น โดยเรียกชื่อว่า คิมมา-เด (Kimma-de) ซึ่งเมื่อได้ลงรักที่พื้นภาชนะครั้งสุดท้ายแล้วก็เอาไปแกะหรือขุดให้เป็นลวดลายแล้วจึงลงรักสี แต่ง น้ำเงิน เหลือง และน้ำตาล ให้เต็มตามเส้นที่แกะไว้ เมื่อแห้งแล้วก็ขัดให้เรียบร้อยเล่มอกัน

ปัญหา

แหล่งผลิตเครื่องเขินไทย อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เพราะเป็นหัตถกรรมที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนมาเป็นสินค้าประเภทเครื่องประดับตกแต่งและของที่ระลึกต่าง ๆ นอกจากนี้วัตถุที่ใช้ในการทำเครื่องเขิน เช่น โคร่งเครื่องเขิน ยางรัก สามารถหาได้ในแถบนี้ เครื่องเขินที่เป็นที่รู้จักกันดีคือเครื่องเขินลายทองรดน้ำเป็นที่รู้จักกันดีมีลวดลายไทยสีทองบนพื้นดำ ส่วนรูปแบบและขนาดของผลิตภัณฑ์เครื่องเขินแตกต่างกันออกไปตั้งแต่ขนาดเล็ก ๆ เช่น กำไล ที่รองจาน พาน เขียนหมาก ไปจนถึงเครื่องใช้ขนาดใหญ่ เช่น ตู้พระธรรม เป็นต้น

ปัญหาที่ผลิตภัณฑ์เครื่องเขินไทยประสบอยู่ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับปัญหาอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนและอุตสาหกรรมขนาดย่อมประสบอยู่ แม้ว่าเครื่องเขินจะได้รับการส่งเสริมช่วยเหลือจากทางหน่วยงานของรัฐบาลมาเป็นเวลาหลายปีในการฟื้นฟู ปรับปรุงเครื่องเขินให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ปัจจุบันเครื่องเขินยังประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐานอันเนื่องมาจากปัญหาทางด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต เทคนิคในการผลิต ขาด

แรงงานที่มีฝีมือ ปัญหาทางด้านการเงินอันเนื่องมาจากลักษณะการประกอบการที่ส่วนใหญ่มีผู้
ประกอบการเพียงคนเดียว ทำให้ขาดแคลนเงินทุนและแหล่งเงินทุน ปัญหาทางด้านการตลาด
การขาดความรู้ ความเข้าใจในทางธุรกิจอย่างมีระบบแบบแผนเท่าที่ควร

วัตถุประสงค์

การศึกษาเรื่อง "ปัญหาทางการตลาดของผลิตภัณฑ์เครื่องเงินไทย" มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหาทางการตลาดทั้งผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจำหน่ายและ
การส่งเสริมการจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ เครื่องเงินไทย
2. เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางการตลาดเพื่อช่วยในการ
พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเงินให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

สมมติฐาน

สมมติฐานเรื่องปัญหาทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ เครื่องเงินไทยมีดังนี้

1. ผู้ผลิตยังไม่มีกรวางแผนและนำวิธีการทางการตลาดอย่างมีระบบมาใช้ในการ
ดำเนินการ
2. การส่งเสริมการจำหน่ายยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะช่วยขยายตลาดผลิตภัณฑ์
เครื่องเงิน

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ปัญหาทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ เครื่องเงินไทย ได้กำหนดขอบเขต
ดังนี้

1. คำว่า เครื่องเงินไทย หมายถึง เครื่องใช้ล้อยที่ทำขึ้นโดยวิธีการเฉพาะอย่าง
หนึ่ง ประกอบด้วยไม้หรือไม้ไผ่ทำเป็นรูปเครื่องใช้ล้อยต่าง ๆ ขึ้นตามต้องการแล้วก็ใช้กรรมวิธี
แต่งให้บริสุทธิ์และสวยงาม โดยใช้อย่างรัก สี่ ขาด มุก ทองคำเปลว หรือเงิน เป็นวัตถุดิบสำคัญ
ในการทำ เครื่องใช้ล้อยเหล่านี้ เช่น แจกัน ตลับ พาน ชันน้ำ เขียนหมาก กล้องบุหรี โอ
ตะลุ่ม เป็นต้น¹

¹ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, กองแผนงาน "เครื่องเงิน" หน้า 5

2. เพื่อให้ครอบคลุมถึง เนื้อหาทางด้าน การตลาดทั้งหมดซึ่งทำการสำรวจทั้งผู้ผลิต คนกลาง และผู้บริโภค

3. ขอบเขตพื้นที่ทำการสำรวจ

3.1 การสำรวจผู้ผลิตได้กำหนดเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ ที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง อำเภอสันกำแพง และอำเภอหางดง เพราะการผลิตเครื่อง เอินไทยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะ และยังไม่ปรากฏว่ามีการผลิตในจังหวัดอื่น

3.2 การสำรวจคนกลาง นอกจากร้านค้าในจังหวัดเชียงใหม่แล้วก็ยังติดต่อ สอบถามจากร้านนารายณ์มิตร อันเป็นแหล่งรับซื้อเครื่อง เอินใหญ่แห่งหนึ่ง

3.3 การสำรวจผู้บริโภค กำหนดทำการสำรวจผู้บริโภคที่ซื้อสินค้า เฉพาะใน เขตจังหวัดเชียงใหม่

วิธีการศึกษา

1. การสำรวจเบื้องต้น ในการสำรวจเบื้องต้นเริ่มจากการติดต่อสอบถามรายละเอียด เกี่ยวกับเครื่อง เอินจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ กรมส่งเสริม อุตสาหกรรม ศูนย์บริการส่งออกกรมพาณิชย์สัมพันธ์ กรมศุลกากร นอกจากนี้ยังค้นคว้าเอกสาร ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องเครื่อง เอิน จากการสำรวจเบื้องต้นปรากฏว่าแม้จะมีบุคคลและหน่วย งานที่เกี่ยวข้องกับเครื่อง เอินจะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่อง เอินเป็นอย่างดี แต่เกี่ยวกับ ข้อมูลการจดบันทึกที่เป็นประโยชน์ต่อการตลาดโดยเฉพาะตัวเลขต่าง ๆ มีน้อยมาก หรือไม่ได้ แยกออกมาโดยเฉพาะมักจะรวมอยู่ในหมวดหมู่ของสินค้าประเภทอื่น ดังเช่นตัวเลขการส่งออก เครื่อง เอินเป็นตัวเลขจากการประมาณการไม่ใช่ตัวเลขที่รวบรวมมาจากใบขนของกรมศุลกากร

2. ต่าเนินงานวิจัย ลักษณะการวิจัย เป็นการวิจัยแบบเชิงสำรวจ โดยแยกการเก็บ ข้อมูลดังนี้

2.1 ผู้ผลิตและผู้รับจ้างผลิต

2.1.1 ผู้รับจ้างผลิต ครั้งแรกที่เริ่มทำการวิจัยไม่ได้แยกผู้รับจ้างผลิต ออกจากผู้ผลิต แต่ปรากฏว่าแบบสอบถามสำหรับผู้ผลิตผู้รับจ้างผลิต เครื่อง เอินไม่สามารถตอบได้ ตรงตามวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ดังนั้นจึงใช้การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้จุดที่อยากรู้ ประกอบกับ การเฝ้าสังเกต (Observatory Research)¹ ผู้รับจ้างผลิตนี้ประกอบด้วยผู้รับจ้างทำโครง

¹ นราศรี วิจารณ์ชุก, ระเบียบวิธีวิจัยธุรกิจ กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหา วิทยาลัย, 2525 หน้า 84 และ 85.

ไม้ไผ่ขุด ผู้รับจ้างลงพื้นรักเครื่องเงิน ผู้รับจ้างเขียนลายทอง ลายชุด หรือลายแพ้นท์

2.1.2 ผู้ผลิตที่มีตลาดของตนเองซื้อวัตถุดิบมาทำการผลิตเอง จากชื่อผู้ผลิตเครื่องเงินที่ได้มาจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่ทำการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2525 ได้ทำการสำรวจโดยการสัมภาษณ์แบบสอบถาม ประกอบกับการสังเกตการณ์ ประกอบกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ก่อนการสำรวจจริงได้ทำการทดสอบแบบสอบถาม 3 ชุด เป็นผู้รับจ้างผลิต 1 ชุด ผู้ผลิต 2 ชุด ทำการทดสอบระหว่างวันที่ 7-9 มกราคม 2528

ในการสำรวจผู้ผลิตและผู้รับจ้างผลิต ข้อมูลที่ได้อาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้โดยเฉพาะเกี่ยวกับตัวเลข เพราะผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีการจดบันทึกตัวเลขเอาไว้ การตอบเป็นการคาดหรือประมาณเอา นอกจากนี้เครื่องเงินที่ทำการผลิตในแต่ละครั้ง ประเภท ขนาด ลักษณะที่แตกต่างกัน ยังทำให้การคาดคะเน คลาดเคลื่อนได้ด้วย การสำรวจผู้ผลิตทำระหว่าง 20 มกราคม 2528 - 27 กุมภาพันธ์ 2528

2.2 คนกลาง การดำเนินการสำรวจคนกลางโดยการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการทราบ การสัมภาษณ์คนกลางที่เป็นผู้รับซื้อเพื่อจำหน่ายให้กับผู้บริโภคเองหรือเพื่อขายส่งให้คนกลางยังกรุงเทพมหานครนั้น ผู้ทำการวิจัยประสบกับปัญหาไม่ได้รับความร่วมมือในการสัมภาษณ์ ไม่สามารถสัมภาษณ์ได้ตรงตามที่กำหนดไว้และบางคำถามไม่ได้รับคำตอบแม้แต่ร้านนายฉัตรซึ่งผู้ทำการสัมภาษณ์เป็นระยะแรกของการเปลี่ยนตัวผู้บริหารอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนจากร้านของรัฐบาลเป็นของเอกชน ทำให้ไม่ได้รับข้อมูลที่แน่นอน และมากเท่าที่ต้องการ

2.3 ผู้บริโภค การสำรวจผู้บริโภคทั่วไป กำหนดการสัมภาษณ์โดยใช้พนักงานสัมภาษณ์เลือกสัมภาษณ์ผู้ที่เคยซื้อ เครื่องเงินมาก่อน ช่วงเวลาทำการสำรวจระหว่าง 5-31 ธันวาคม 2528

การสำรวจทั้งสิ้นรวบรวมได้ดังนี้

1. รับจ้างผลิต และผลิต

ผู้รับจ้างทำโครงไม้ไผ่ขุด	1 ราย (7 คน)
ผู้รับจ้างทำโครงไม้	1 ราย (2 คน)
ผู้รับจ้างลงพื้นรักเครื่องเงิน	7 ราย (16 คน)
ผู้รับจ้างเขียนลายทอง	6 ราย
ผู้รับจ้างเขียนลายชุด	2 ราย (4 คน)
ผู้รับจ้างเขียนลายแพ้นท์	4 ราย

2. ผู้ผลิต	27 ราย
3. คนกลาง	
ร้านค้าในเชียงใหม่	3 ราย
ร้านค้าในกรุงเทพ	1 ราย
4. ผู้บริโภคทั่วไป	100 ราย
รวม	152 ราย

การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้จากผู้ผลิตและผู้บริโภค ใช้วิธีการแจงนับ (Tally) ด้วยมือ แล้วจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ประกอบกับการสัมภาษณ์และเอกสารต่าง ๆ ที่ได้มาจากการสำรวจเบื้องต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย